

Sociaal en Cultureel Planbureau

Wel trouwen, niet zoenen

De houding van de Nederlandse bevolking
tegenover lesbische, homoseksuele,
biseksuele en transgender personen 2015

Wel trouwen, niet zoenen

De houding van de Nederlandse bevolking tegenover
lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen
2015

Lisette Kuyper

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het SCP verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het SCP te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken; en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2015

SCP-publicatie 2015-12

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Figuren: Mantext, Moerkapelle

Omslagontwerp: bureau Stijl Zorg, Utrecht

Foto omslag: Patrick Post | Hollandse Hoogte

ISBN 978 90 377 0742 7

NUR 740

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Rijnstraat 50

2515 XP Den Haag

(070) 340 70 00

www.scp.nl

info@scp.nl

De auteurs van SCP-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

De webversie van deze publicatie wijkt in opmaak iets af van de gedrukte, papieren versie. Bij verwijzingen naar pagina's van deze editie daarom vermelden dat naar de webversie is verwezen.

Voorwoord	4
1 Iedereen een mening	5
1.1 Onderzoeksmethode	5
Noten	6
2 Wat vinden andere landen?	7
3 Wat vindt Nederland?	13
3.1 Houding tegenover biseksuele vrouwen en mannen	16
3.2 Houding tegenover 'manwijven' en 'mietjes'	17
3.3 Houding tegenover transgender personen	18
3.4 Wie kent men?	20
4 Verschillende houdingen in verschillende groepen	21
4.1 Verschillen tussen groepen	21
4.2 Wat vinden scholieren?	25
Noot	29
5 Samenvatting en conclusie	30
5.1 Tot slot	31
Literatuur	32
Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	33

Voorwoord

Minister Bussemaker van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, verantwoordelijk voor het dossier emancipatie, benadrukt regelmatig dat emancipatie nooit af is en constant onderhoud behoeft. Datzelfde geldt voor onderzoek naar emancipatie. Daarom rapporteert het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) tweejaarlijks over de trends in de houding ten opzichte van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender (LHBT) personen in Nederland en de actuele stand van zaken. We plaatsen de Nederlandse publieke opinie in internationaal perspectief en kijken in hoeverre die ten opzichte van bepaalde onderwerpen of binnen sommige bevolkingsgroepen afwijkt van de algemene opvattingen. De houding ten opzichte van transgenders kwam ook in onze vorige editie al voorzichtig aan bod, maar nu kunnen we voor het eerst op basis van een samenvattende maat een indicatie geven van de wijze waarop de bevolking naar deze groep kijkt. Het aandeel van de Nederlandse bevolking met een positieve houding blijft sinds 2006 onverminderd toenemen. In vergelijking met andere landen behoort Nederland tot de groep landen waar de bevolking het meest positief over homoseksualiteit denkt. Dat neemt niet weg dat de opvattingen over bepaalde aspecten van LHBT's (zoals mannen die met elkaar hand-in-hand lopen) of binnen bepaalde groepen (bv. religieuze mensen) hierbij achterblijven.

Prof. dr. Kim Putters
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

1 Iedereen een mening

En dat mensen alleen echt vrij kunnen zijn als zij zichzelf mogen zijn in een samenleving die accepteert dat mensen van elkaar verschillen. (Kersttoespraak koning Willem-Alexander 2014)

Kranten, beleidsstukken en onderzoeksrapporten hebben de afgelopen tijd veel aandacht voor meningen en opvattingen van diverse bevolkingsgroepen in de Nederlandse samenleving. Discussies gaan vaak over de vrijheid van meningsuiting versus bescherming tegen beledigen en kwetsen, stellingname voor of tegen Europa en de mate waarin nieuwkomers zich dienen aan te passen aan de Nederlandse cultuur en haar gebruiken. In die laatste discussie is het onderwerp homoseksualiteit nooit ver weg. Nederland wordt dan neergezet als een land dat gelijke rechten en de acceptatie van homoseksuelen hoog in het vaandel heeft; eenieder die hier wil wonen dient dit te onderschrijven.

Onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) naar de houding van de Nederlandse bevolking ten opzichte van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen (LHBT's) laat inderdaad zien dat de meerderheid van de Nederlands bevolking geen problemen heeft met LHBT's (Keuzenkamp en Kuyper 2013) en dat Nederland in vergelijking met de ons omringende landen een tolerant klimaat kent (Kuyper et al. 2013). Maar de SCP-onderzoeken laten ook zien op welke vlakken de houding van de Nederlandse bevolking minder positief is. Er zijn grote verschillen in houding tussen bevolkingsgroepen (bv. mensen met verschillende politieke voorkeuren of geloofsovertuigingen) en ten opzichte van bepaalde onderwerpen (bv. wetgeving of zoenende stellen) (Huijnk 2014; Keuzenkamp en Kuyper 2013). Daarom houdt het SCP de vinger aan de pols en doet het op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) periodiek onderzoek naar de ontwikkelingen op dit terrein. Het SCP publiceert elke twee jaar in mei de meest recente en betrouwbare cijfers over de houding van de Nederlandse bevolking ten aanzien van LHBT's. Het huidige rapport valt in deze reeks en beschrijft de situatie op basis van data die begin 2015 beschikbaar zijn. Samen beantwoorden deze cijfers de vraag:

Wat is de houding van de Nederlandse bevolking ten aanzien van LHBT's en wat zijn de ontwikkelingen in de tijd, verschillen met andere landen en zijn er verschillen tussen diverse groepen in de Nederlandse samenleving?

1.1 Onderzoeksmethode

Het huidige rapport benut diverse bronnen om de houding ten aanzien van LHBT-personen in kaart te brengen. Allereerst gebruiken we data van de European Social Survey (ESS) om de stand van zaken in Nederland te vergelijken met die in andere Europese landen. De ESS is de meest betrouwbare pan-Europese studie naar maatschappelijke opvattingen in Europa en verzamelt sinds 2002 om het jaar gegevens in vele Europese landen. Daarnaast zetten we de houding van Nederland in mondiaal perspectief met behulp van data uit de World Value Survey (WVS). De WVS is een van de weinige onderzoeken met cijfers over atti-

tuden in de hele wereld, maar is wel minder betrouwbaar dan de ESS. Niet in alle deelnemende landen voldoen de data aan de eisen die wij in Nederland zouden stellen. Zo is de onderzoeksinfrastructuur niet overal van een dusdanig niveau dat een goede steekproef-trekking mogelijk is. Ook kunnen vragen in het ene land anders worden geïnterpreteerd dan in het andere land. En waar elk item van de ESS in alle deelnemende landen van tevoren uitvoerig en nauwkeurig wordt getest, is dat bij de WVS niet het geval. De uitspraken op basis van de data van de WVS vereisen dus dat we een slag om de arm houden.

Gedetailleerde informatie over de houding in Nederland en de ontwikkelingen sinds 2006 ontleen we aan het tweejaarlijkse onderzoek Culturele Veranderingen/Sociale Leefsituatie Index (CV/SLI). Helaas bieden deze grootschalige bevolkingsonderzoeken niet de mogelijkheid om vragen over alle groepen en onderwerpen te stellen. Daarom voert het SCP daarnaast een aanvullend onderzoek uit onder duizend deelnemers van het GfK-Intomart panel. Daarmee kan een indicatie worden gegeven van de houding ten opzichte van bi-seksuele mannen en vrouwen en gendernonconformiteit (gedragingen of uitingen die niet in lijn zijn met het gedrag dat van een bepaalde sekse wordt verwacht) (HOMO'14). Doordat de deelnemers uit een panel komen en niet uit de algemene bevolking, zijn deze gegevens minder betrouwbaar dan de gegevens uit CV/SLI of de ESS. Panelliden zijn door selectieve dekking (niet elke inwoner in Nederland zit in een panel) en non-response (niet elke Nederlander wil in een panel) geen onomstreden afspiegeling van de samenleving.¹ Zo is bekend dat 'moeilijk bereikbare groepen' zoals niet-westerse migranten niet goed in deze online panelonderzoeken zijn vertegenwoordigd, terwijl onder hen het deel met een negatieve houding relatief groot is (zie Huijnk 2014). Verder kwamen in 2013 uit het onderzoek Health Behavior of School-Aged Children (HBSC'13) nieuwe data beschikbaar over de houding van scholieren ten opzichte van homoseksualiteit. Deze gegevens zijn deels opgenomen in het SCP-rapport *Jongeren en seksuele oriëntatie* (Kuyper 2015), maar komen voor de volledigheid ook in het huidige rapport aan bod.

Alle uitkomsten zijn gewogen.² Voor meer informatie over de gebruikte onderzoeksmethoden van de verschillende onderzoeken, verwijzen wij u naar de websites van het SCP (www.scp.nl), ESS (www.europeansocialsurvey.org), WVS (<http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>) en HBSC (www.hbsc-nederland.nl).

Noten

- 1 Voor dit onderzoek zijn de zelfaanmelders in het panel buiten de steekproef gehouden.
- 2 De gebruikte gewichten in ESS en WVS zijn landsgebonden, voor meer informatie zie http://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS_weighting_data.pdf en <http://www.jdsurvey.net/jds/jdsurveyActualidad.jsp?Idioma=I&SeccionTexto=0405>. SLI data zijn gewogen op burgerlijke staat, CWI (wel of niet ingeschreven), geslacht, herkomst, type huishouden, huishoudinkomen, leeftijd, provincie en stedelijkheidsgraad. HOMO'14 is gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding, regio en etniciteit. De HBSC'13-data van basisschoolleerlingen zijn gewogen op stedelijkheid en sekse. De data van de middelbare scholieren zijn gewogen op stedelijkheid, leerjaar, sekse en schoolniveau.

2 Wat vinden andere landen?

In de periodieke overzichten van de houding ten opzichte van homoseksualiteit kijkt het Sociaal en Cultureel Planbureau ook over de dijken heen. We gebruiken internationale datasets om de houding van de Nederlandse bevolking met die van onze Europese burenen te vergelijken en datasets op wereldschaal om de Nederlandse houding in een mondiaal kader te plaatsen.

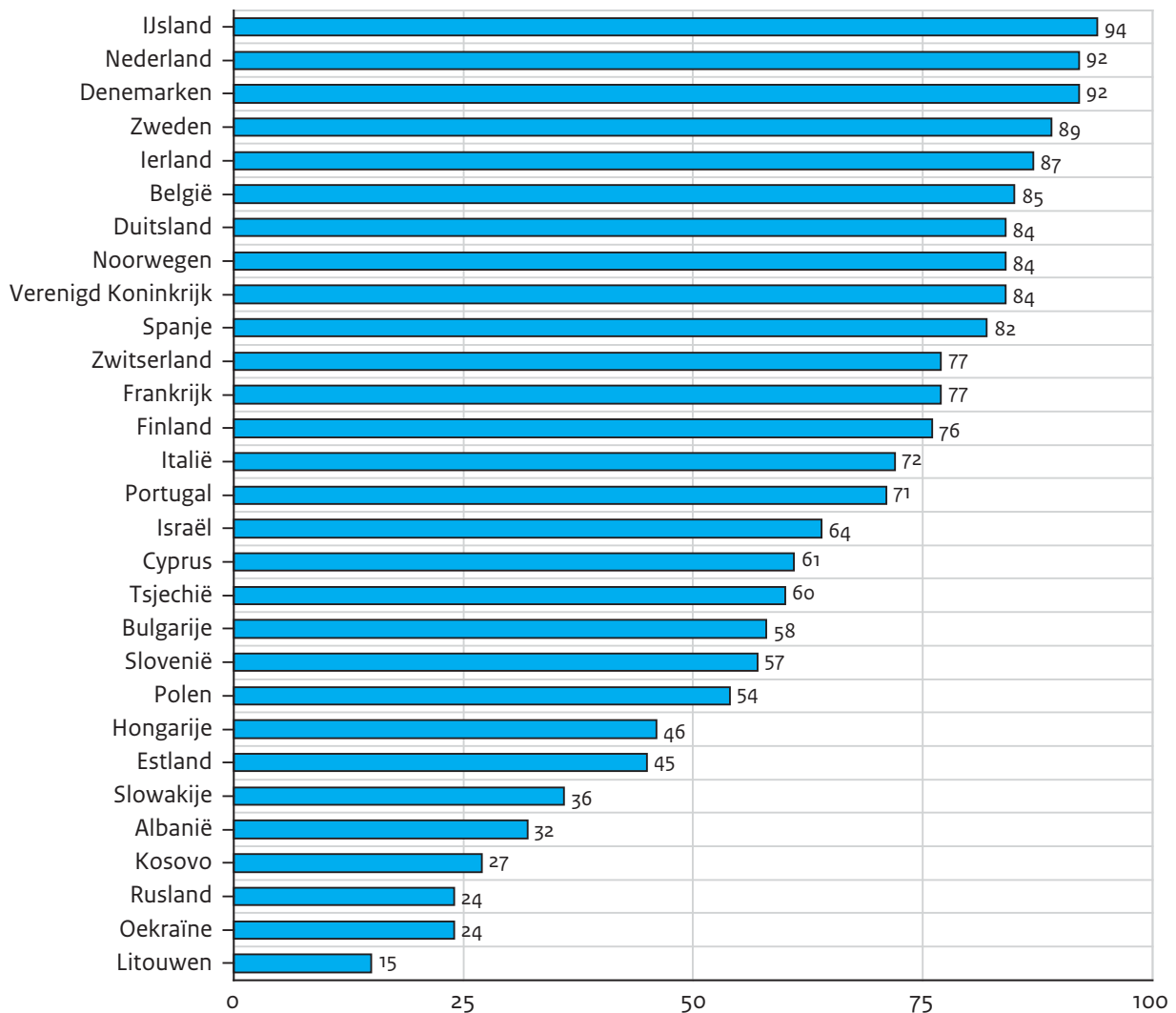
Op dit moment zijn er drie Europese landen waar minstens negen op de tien inwoners vindt dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat zelf willen (figuur 2.1). IJsland voert deze lijst aan met een percentage van 94%, Nederland en Denemarken staan op een gedeelde tweede plaats (beide 92%). Onderaan de lijst treffen we acht landen aan waar minder dan de helft van de bevolking het hiermee eens is: Hongarije (46%), Estland (45%), Slowakije (36%), Albanië (32%), Kosovo (27%), Rusland (24%), Oekraïne (24%) en Litouwen (15%).

De scheidslijnen in houding vallen grotendeels samen met de geografische ligging van de landen. In West-Europa is meer dan 75% van de bevolking het eens met de stelling, in Oost-Europa minder dan 60%. Zuid-Europa en Noord-Europa zijn verdeeld. In de Scandinavische landen is de houding ten opzichte van homoseksualiteit positief, maar in de noordelijk gelegen Baltische landen is de houding juist uiterst negatief. In Zuid-Europa zijn landen die al lang deel uitmaken van de Europese Unie, zoals Spanje en Italië, relatief positief. Landen die meer richting het oosten liggen en een ander politiek verleden hebben, zoals Slovenië of Albanië, zijn meer negatief.

Het algemene beeld dat uit de nieuwe ess-data naar voren komt, is vergelijkbaar met eerdere metingen: Nederland is, samen met de Scandinavische landen, een van de landen waar de houding altijd al het meest positief was. De landen in Midden- en Oost-Europa staan al langere tijd bekend als landen met een relatief negatief klimaat. Dit geldt voor de houding van de bevolking, maar ook voor beleid en wetgeving op het terrein van LHBT's.

Figuur 2.1

Homoseksuele mannen en lesbische vrouwen moeten vrij zijn om een leven te leiden zoals zij dat willen, (helemaal) mee eens, 2012 (in gewogen procenten)^a

a Deelnemers is de stelling voorgelegd: homoseksuele mannen en lesbiennes moeten vrij zijn om hun leven te leiden zoals zij dat zelf willen. Deelnemers gaven antwoord op een 5-puntsschaal (1 = helemaal mee eens; 5 = helemaal mee oneens). De percentages in de tabel hebben betrekking op de deelnemers die het helemaal eens of eens zijn met de stelling. Degenen die het niet wisten of die geen antwoord gaven, zijn gecodeerd als ontbrekende waarden. Er is gebruikgemaakt van post-stratificatiegewichten.

Bron: ESS'12 (SCP-bewerking)

Met slagen om de arm voor de World Value Survey data (zie hoofdstuk 1) laat tabel 2.1 zien dat de wereld sterk is verdeeld over de onwenselijkheid van homoseksuele burens. Het percentage dat aangeeft geen homoseksuele burens te willen, varieert van 4% van de Zweedse bevolking tot 94% van de Azerbeidjaanse bevolking. Nederland (7%) neemt na Zweden (4%) en Spanje (5%) de derde plek in. Deze landen waren in eerdere metingen ook al relatief positieve landen. De landen waarin (meer dan) negen van de tien burgers aangeven geen homoseksuele burens te willen, zijn Zimbabwe (90%), Armenië (93%) en Azerbeidzjan

(94%). De bevolking van Turkije en Marokko is ook relatief negatief. Zes op de zeven inwoners geven aan geen homoseksuele burens te willen.

Net als in Europa zien we verschillen naar gelang de ligging van het land. Grofweg zijn de westerse landen relatief positief, gevolgd door landen in Zuid-Amerika, Zuidoost-Azië, Oost-Europa, Afrika en het Midden-Oosten. Op deze grove indeling zijn natuurlijk uitzonderingen. Een voorbeeld hiervan is Uruguay. In dat land is het percentage van de bevolking dat aangeeft geen homoseksuele burens te willen (10%) kleiner dan in landen als Duitsland (22%) en de Verenigde Staten (20%). Uruguay verschijnt misschien niet direct op het netvlies als je aan homovriendelijke landen denkt, maar er is daar de afgelopen jaren veel veranderd en het land wordt in de regio als tolerant gezien. Het heeft een van de meest vooruitstrevende wetgevingen op het gebied van LHBT-zaken. De leeftijd waarop twee mensen van hetzelfde geslacht seks mogen hebben is sinds 1934 gelijk aan de leeftijd waarop mensen van verschillend geslacht seks mogen hebben, homoseksuele en lesbische stellen kunnen sinds 2009 als stel kinderen adopteren en in 2013 is het huwelijk opengesteld voor paren van gelijk geslacht.

Tabel 2.1

Houding ten opzichte van homoseksuele burens, bevolking 16 jaar en ouder, 2010-2014 (in gewogen procenten)^a

Zweden	4
Spanje	5
Nederland	7
Uruguay	10
Australië	13
Nieuw Zeeland	15
Verenigde Staten	20
Duitsland	22
Mexico	23
Chili	26
Filipijnen	28
Singapore	32
Colombia	35
Cyprus	35
Slovenië	36
Ecuador	39
Polen	40
Taiwan	41
Peru	44
Estonia	47
Trinidad en Tobago	47
China	53
Roemenië	54
Algerije	58

Tabel 2.1
(Vervolg)

Libanon	59
Maleisië	59
Pakistan	59
Jordanië	62
Ukraine	62
Palestina	65
Oezbekistan	65
Rusland	66
Tunesië	69
Yemen	69
Nigeria	71
Belarus	72
Kazachstan	74
Libië	76
Kyrgyzstan	77
Irak	80
Zuid Korea	80
Ghana	80
Qatar	83
Turkije	85
Marokko	86
Rwanda	88
Zimbabwe	90
Armenië	93
Azerbeidzjan	94

a Deelnemers kregen een lijst voorgelegd van groepen die ze niet als burens zouden willen hebben. De percentages in de tabel hebben betrekking op de groep die deelnemers die uit deze lijst (ook) homoseksuele burens als ongewenste burens selecteerde.

Bron: wvs'10-'14 (SCP-bewerking)

De tweede vraag uit de wvs is minder eenduidig en helder dan de vraag of men homoseksuele burens wil, namelijk: in hoeverre vinden deelnemers homoseksualiteit gerechtvaardigd. Ook hierover is de wereldbevolking het niet eens (tabel 2.2). De afzonderlijke percentages die homoseksualiteit nooit gerechtvaardigd vinden, variëren van 8% van de Spaanse en Zweedse bevolking tot 97% van de Tunesische bevolking. De Nederlandse bevolking loopt niet voorop, maar deelt de derde plek in de ranglijst met Australië (beide 13%). Hekkensluiters zijn Marokko (90%), Qatar (92%), Azerbeidzjan (93%), Armenië (96%) en Tunesië (97%) waar (meer dan) negen op de tien inwoners homoseksualiteit nooit gerechtvaardigd vindt. We zien dezelfde grove geografische spreiding als bij eerdergenoemde vragen en de Nederlandse positie in vergelijking met andere landen wijkt evenmin veel af van eerdere metingen.

Tabel 2.2

Houding ten opzichte van algemene aanvaarding homoseksualiteit, bevolking 18 jaar en ouder die aangeven homoseksualiteit nooit gerechtvaardigd te vinden, 2010-2014 (in gewogen procenten)^a

Spanje	8
Zweden	8
Nederland	13
Australië	13
Chili	14
Duitsland	18
Uruguay	19
Japan	22
Nieuw Zeeland	22
Taiwan	25
Verenigde Staten	25
Singapore	30
Filipijnen	31
Peru	32
Slovenië	34
Cyprus	38
Mexico	40
Zuid Korea	42
Colombia	46
Estland	46
Polen	47
Libanon	48
Ecuador	49
Oekraïne	53
Belarus	58
Rusland	60
China	61
Maleisië	61
Algerije	63
Rwanda	63
Nigeria	64
Kazachstan	67
Kirgizië	69
Roemenië	71
Irak	73
Pakistan	73
Zimbabwe	73
Oezbekistan	77
Turkije	79
Trinidad en Tobago	79
Libië	79
Palestina	81
Ghana	85

Tabel 2.2

(Vervolg)

Jordanië	87
Jemen	88
Marokko	90
Qatar	92
Azerbeidzjan	93
Armenië	96
Tunesië	97

- a Deelnemers is gevraagd of zij homoseksualiteit nooit gerechtvaardigd vinden, altijd gerechtvaardigd of iets daartussen in. Deelnemers gaven antwoord op een 10-puntsschaal (1 = nooit gerechtvaardigd; 10 = altijd gerechtvaardigd). De percentages in de tabel hebben betrekking op de deelnemers die homoseksualiteit nooit gerechtvaardigd vinden.

3 Wat vindt Nederland?

De European Social Survey (ESS) en de World Value Study (WVS) bieden een mooi internationaal doorkijkje, maar geen gedetailleerde informatie over de houding ten opzichte van homoseksualiteit. Ze bevatten immers een beperkt aantal vragen hierover. Het tweemaaljaarlijkse SCP-onderzoek Sociale Leefsituatie Index (SLI) bevat maar liefst twaalf vragen over dit onderwerp en geeft daarmee een breder beeld, zij het dat dit beeld zich beperkt tot de Nederlandse bevolking.

Zoals in hoofdstuk 2 uit de ESS-data naar voren kwam, is de algemene houding in Nederland positief. Zo vindt 90% van de Nederlandse bevolking dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moet kunnen leiden zoals zij dat zelf willen (tabel 3.1). Ook steunt een forse meerderheid van de inwoners de wettelijke gelijkheid inzake huwelijken (78%) en adoptie (65%) bij paren van gelijk geslacht. Homoseksuele mannen worden veelal als echte mannen gezien (72%) en weinig mensen hebben moeite met een homoseksuele docent voor hun eigen zoon of dochter (7%). Als deze laatste echter zelf gaat samenwonen met een partner van gelijk geslacht, wordt dit door een minder groot deel aanvaard (82% accepteert een homoseksuele docent, 65% vindt een kind dat gaat samenwonen met een partner van gelijk geslacht aanvaardbaar).

Eén thema springt er uit als het gaat om een relatief negatieve houding van de Nederlandse bevolking: intimiteit (al dan niet in de publieke ruimte) wordt minder positief bejegend, vooral wanneer het twee mannen betreft (tabel 3.1). De winnaar van de World Press Photo 2015 – waarop twee mannen tijdens een intiem moment te zien zijn – ten spijt wil een aanzienlijk deel van de Nederlandse bevolking niet hiermee geconfronteerd worden. Allereerst vindt 27% seks tussen twee mannen walgelijk. Ook minder vergaande vormen van intimiteit zoals zoenen op straat of hand-in-hand lopen door mensen van gelijk geslacht worden veelal niet positief gewaardeerd. Het percentage dat twee zoenende mannen in het openbaar afkeurt, ligt nog altijd ongeveer drie keer zo hoog als het percentage dat een zoenende man en vrouw afkeurt (35% versus 12%). Als het twee vrouwen betreft, ligt dat percentage twee keer zo hoog (24% versus 12%). Tot slot hebben mensen meer moeite met twee hand-in-hand lopende mannen dan wanneer dit een man en een vrouw betreft (28%).

Dat de houding ten opzichte van (zichtbare) intimiteit tussen mensen van dezelfde sekse minder positief is dan de houding ten opzichte van wettelijke gelijkheid of algemene aanvaarding is niet nieuw. In eerdere onderzoeken werden deze verschillen eveneens geconstateerd (bv. Keuzenkamp en Kuyper 2013).

Tabel 3.1

Opvattingen over homo- en biseksualiteit, bevolking 17 jaar en ouder, 2012 (in gewogen procenten; n = 2083)

	(helemaal) mee eens	niet eens / niet oneens	(helemaal) mee oneens	nooit over nagedacht
algemeen				
homoseksuele mannen en lesbische vrouwen moeten hun leven kunnen leiden zoals zij dat willen	90	5	4	1
seks tussen twee lesbische vrouwen vind ik walgelijk	11	19	66	3
seks tussen twee homoseksuele mannen vind ik walgelijk	27	22	46	5
homoseksuele mannen zijn eigenlijk geen echte mannen	9	16	72	4
gelijke rechten				
het homohuwelijk dient te worden afgeschaft	10	10	78	2
homoseksuele paren moeten dezelfde rechten hebben als heteroseksuele paren bij het adopteren van kinderen	65	13	19	2
homoseksualiteit in de openbaarheid				
ik vind het aanstootgevend als twee mannen in het openbaar zoenen	35	27	36	2
ik vind het aanstootgevend als twee vrouwen in het openbaar zoenen	24	25	49	2
ik vind het aanstootgevend als een man en vrouw in het openbaar zoenen	12	27	60	1
als ik een man en een vrouw hand in hand zie lopen heb ik daar minder moeite mee dan wanneer ik twee mannen hand in hand zie lopen	28	16	55	1
homoseksualiteit in de naaste omgeving				
ik zou het een probleem vinden als mijn kind op school les krijgt van een homoseksuele leraar of lerares	7	8	82	3
denk je eens in dat je een dochter of een zoon hebt, die samenwoont met een vaste partner van hetzelfde geslacht; kun je aangeven hoe aanvaardbaar je dat vindt?	14	21	65	

Tabel 3.1
(Vervolg)

	negatief	neutraal	positief
score samenvattende maat ^a	8	26	66

- a Antwoorden zijn gegeven op een 6-puntsschaal (1 = helemaal mee eens; 2 = mee eens; 3 = niet eens / niet oneens; 4 = niet mee eens; 5 = helemaal mee oneens; 6 = nog nooit over nagedacht). De samenvattende maat is gebaseerd op de elf items die betrekking hebben op de houding ten opzichte van homoseksualiteit. Antwoordoptie 6 is hierbij als ontbrekende waarde gecodeerd. Deelnemers met meer dan drie ontbrekende antwoorden zijn niet meegenomen in de analyses. Van de andere ontbrekende waarden zijn de gemiddelden geïmputeerd. De vragen zijn zo gecodeerd dat een hogere score op een positievere houding duidt (min = 1, max = 5). Vervolgens is de totale gemiddelde schaalscore onderverdeeld in de groepen 'zeer negatief' (1.00-1.49), 'negatief' (1.50-2.49), 'neutraal' (2.50-3.49), 'positief' (3.50-4.49) en 'zeer positief' (4.50-5.00).

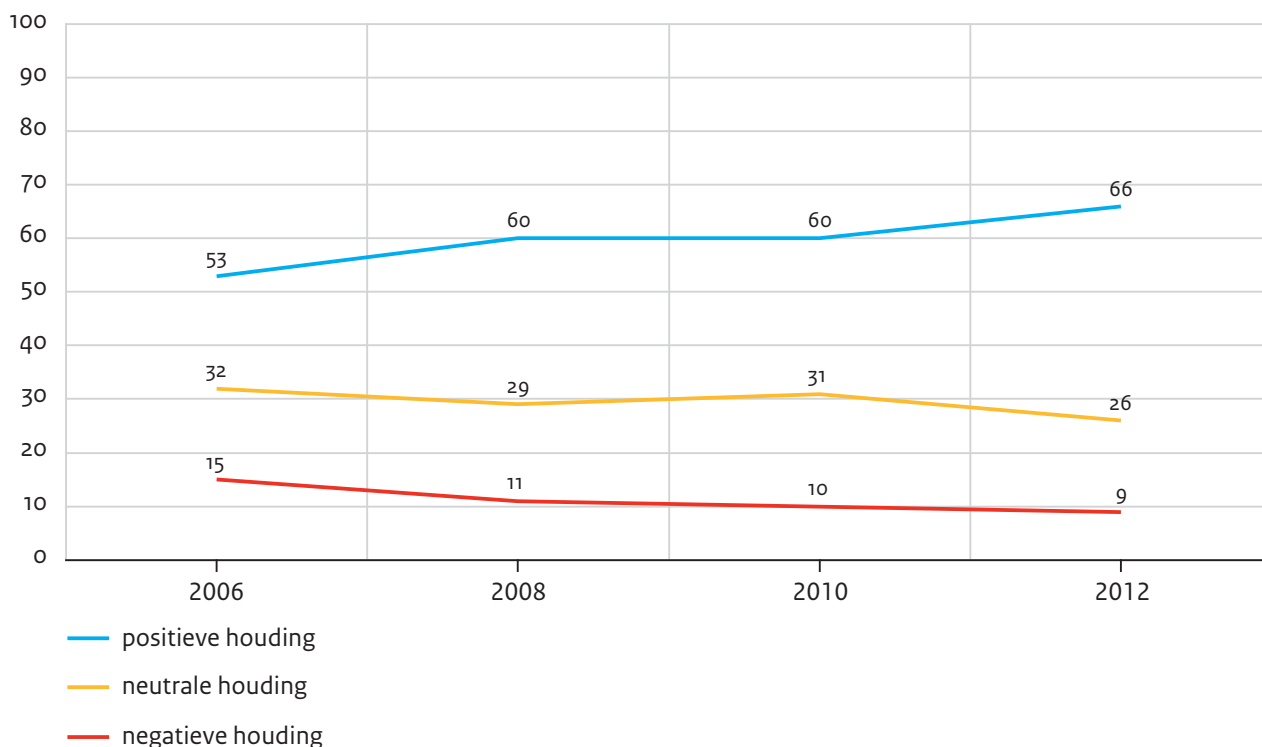
Bron: SCP (SLI'12)

Op verzoek van het ministerie van ocv heeft het scp een samenvattende maat ontwikkeld (Keuzenkamp 2007). In totaal is 8% van de Nederlandse bevolking negatief (1% is zeer negatief, 7% is negatief), 26% is neutraal en 66% is positief (45% is positief, 21% is zeer positief). Met deze maat kan op basis van cv/SLI-data worden gesteld of de positieve houding ten opzichte van homoseksualiteit in de samenleving is toegenomen sinds 2006. Dat is het eerste jaar waarin de vragen op dezelfde wijze zijn gesteld en een betrouwbare vergelijking dus mogelijk is.

Figuur 3.1. laat duidelijk zien dat de houding ten opzichte van homo- en biseksualiteit in Nederland in de afgelopen zes jaar positiever is geworden. Het percentage met een positieve houding steeg geleidelijk van 53% naar 66%. Tegelijk nam het percentage met een negatieve houding af van 15% naar 9% en het aandeel met een neutrale houding van 32% naar 26%.

Figuur 3.1

Ontwikkelingen in houding ten opzichte van homo- en biseksualiteit,^a bevolking 18 jaar en ouder, 2006-2012^{b, c} (in gewogen procenten)

a Zie voor de specifieke vraagstelling, de antwoordmogelijkheden en de constructie van de samengestelde maat tabel 3.1.

b De gegevens uit SLI'08 wijken iets af van eerder gepresenteerde gegevens door gebruik van weging.

c In de analyses van de houding anno 2012 in tabel 3.1 zijn alle deelnemers van SLI'12 meegenomen. In deze trendanalyse zitten alleen de deelnemers van 18 jaar en ouder (om een vergelijking met andere jaren te kunnen maken). Het percentage negatief komt net iets hoger uit (9% versus 8%), omdat het minieme verschil in de afronding een procentpunt is (8.43% versus 8.51%).

Bron: SCP (CV'06; SLI'08, '10, '12)

3.1 Houding tegenover biseksuele vrouwen en mannen

Sommige van de stellingen in tabel 3.1 hebben ook op biseksualiteit betrekking.

Twee mannen die in het openbaar zoenen of hand-in-hand lopen kunnen zowel bi als homo zijn en vragen over kinderen die samenwonen met partners van dezelfde sekse kunnen eveneens op beide seksuele oriëntaties betrekking hebben. Toch zeggen de opvattingen meer over hoe de inwoners van Nederland denken over homo- dan over biseksualiteit. Veel vragen hebben alleen betrekking op homoseksualiteit, deelnemers denken bij het hand-in-hand lopen waarschijnlijk eerder aan homo- dan aan biseksuele personen en specifieke vooroordelen over biseksualiteit komen niet aan bod. SLI'12 biedt geen ruimte om deze uit te diepen. Daarom heeft het SCP aanvullend onderzoek gedaan naar enkele specifieke opvattingen over biseksualiteit in het GfK-Intomartpanel.

Hierin zijn twee vooroordelen over biseksuelen voorgelegd: ‘biseksuelen zijn er nog niet uit wat hun seksuele voorkeur is’ en ‘biseksuelen zijn niet in staat monogame relaties te onderhouden’. Ongeveer de helft van de bevolking wijst die af (tabel 3.2). Grofweg een op de tien onderschrijft deze vooroordelen. Ook is nagegaan in hoeverre men denkt bevriend te kunnen zijn met biseksuele personen. Mannen kregen daarbij een variant waarbij het ging om biseksuele mannen, vrouwen een vraag over biseksuele vrouwen. Bijna zeven op de tien deelnemers heeft hier geen problemen mee, maar 12% geeft aan dat zij niet bevriend zouden kunnen zijn. De stelling over het ongemakkelijk voelen is ten aanzien van zowel biseksuele als lesbische en homoseksuele vrouwen en mannen voorgelegd. De antwoorden hierop verschillen nauwelijks tussen de groepen. Slechts een klein deel van de Nederlandse bevolking (7%) voelt zich niet op zijn of haar gemak bij LHB’s. Tot slot valt op dat relatief veel mensen aangeven dat ze over de vooroordelen ten aanzien van biseksuelen nog nooit hebben nagedacht, het gaat dan om meer mensen dan bij de stellingen in tabel 3.1.

Tabel 3.2

Houding tegenover biseksualiteit, panelleden 16 jaar en ouder, 2014 (in gewogen procenten; n = 1004)^a

	(helemaal) eens	niet eens/ niet oneens	(helemaal) oneens	nooit over nagedacht
biseksuelen zijn er nog niet uit wat hun seksuele voorkeur is	12	27	48	13
biseksuelen zijn niet in staat monogame relaties te hebben	10	24	49	18
ik zou bevriend kunnen zijn met een biseksuele vrouw/man ^b	68	14	12	6
ik voel me niet op mijn gemak bij biseksuele vrouwen/mannen ^b	7	16	70	7
ik voel me niet op mijn gemak bij lesbische vrouwen/homoseksuele mannen ^b	7	15	75	4

a Antwoorden zijn gegeven op een 6-puntschaal (1 = helemaal mee eens; 5 = helemaal mee oneens; 6 = nooit over nagedacht).

b Aan vrouwelijke deelnemers is de vraag over vrouwen voorgelegd, aan mannelijke deelnemers over mannen.

Bron: SCP (HOMO’14)

3.2 Houding tegenover ‘manwijken’ en ‘mietjes’

Vaak wordt gesteld dat LHBT’s met een negatieve houding te maken krijgen, omdat zij gendergrenzen overschrijden en als gendernonconform worden gezien. Homomannen zouden zich te vrouwelijk gedragen en lesbische vrouwen te mannelijk en die gedragingen leiden tot een negatieve houding van anderen. Eerdere SCP-rapporten stelden dan ook dat

LHB's wel geaccepteerd worden als ze 'gewoon doen' (Keuzenkamp et al. 2006). Alhoewel gendernonconformiteit wel aandacht kreeg in voorgaand SCP-onderzoek, is de prevalentie van afkeuring hiervan onder de Nederlandse bevolking nog niet in kaart gebracht. De data van HOMO'14 bieden een eerste inkijkje – met de eerdergenoemde slagen om de arm (zie hoofdstuk 1).

Slechts een klein deel van de Nederlandse bevolking geeft aan dat zij problemen heeft met mannelijke vrouwen of vrouwelijke mannen (tabel 3.3). Een deel voelt zich niet bij hen op zijn of haar gemak (8%-12%). Ook vindt slechts een klein percentage dat ze zelf om problemen vragen als ze niet voldoen aan gendernormen (5%-8%).

Tabel 3.3

Houding tegenover gendernonconformiteit, panelleden van 16 jaar en ouder, 2014 (in gewogen procenten; n = 1003)^a

	(helemaal) eens	noch mee eens / noch mee oneens	(helemaal) oneens	nooit over nagedacht
ik voel me niet op mijn gemak bij vrouwen die er mannelijk uitzien	8	17	71	3
ik voel me niet op mijn gemak bij mannen die er vrouwelijk uitzien	12	18	67	3
als een man zich vrouwelijk gedraagt, dan vraagt hij om problemen.	8	18	72	3
als een vrouw zich mannelijk gedraagt, dan vraagt zij om problemen	5	15	78	3

a Antwoorden zijn gegeven op een 6-puntschaal (1 = helemaal mee eens; 5 = helemaal mee oneens; 6 = nooit over nagedacht).

Bron: SCP (HOMO'14)

3.3 Houding tegenover transgender personen

In 2012 is met een studie in een onlinepanel voor het eerst in kaart gebracht hoe de Nederlandse bevolking over transgenders denkt (Kuyper 2012). Deze uitkomsten zijn ook in de vorige editie van dit monitorrapport besproken (Keuzenkamp en Kuyper 2013). In 2012 zijn de stellingen uit het panelonderzoek voor het eerst aan het SLI-onderzoek toegevoegd. Slechts een klein deel van de Nederlandse bevolking geeft aan een goede vriendschap te verbreken als iemand besluit in transitie te gaan (7%; tabel 3.4). De meeste mensen vinden een operatie een goed idee (62%), maar een flink aandeel vindt ook dat transgenders zelf voor de kosten moeten opdraaien (37%). Blijkbaar wordt de medische of psychische noodzaak van transitie minder onderkend. De meeste moeite heeft de Nederlandse bevolking met genderambivalentie (onduidelijk tot welke sekse iemand behoort). Het is voor een kleine meerderheid bij de eerste ontmoeting van belang of men met een man of vrouw van

doen heeft (53%) en als het niet duidelijk is gaat 18% liever niet om met die persoon. Bijna drie op de tien is van mening dat er iets mis is met mensen die zich geen man of vrouw voelen.

Op de wijze waarop Keuzenkamp (2007) eerder een samenvattende maat ontwikkelde om in een percentage de houding ten opzichte van homoseksualiteit uit te drukken, is nu een maat gemaakt voor de houding ten opzichte van transgenders. In de toekomst gebruiken we deze maat om de ontwikkelingen in de tijd te volgen. Voor nu geeft de maat inzicht in de huidige stand van zaken. In totaal is 11% van de Nederlandse bevolking negatief (1% is zeer negatief, 10% is negatief), 45% is neutraal en 43% is positief (38% is positief en 5% is heel positief).

Tabel 3.4

Opvattingen over transgender personen, bevolking 17 jaar en ouder, 2012 (in gewogen procenten; n = 2094)^a

	(helemaal) mee eens	niet eens / niet oneens	(helemaal) mee oneens
sociale nabijheid			
ik verbreek de vriendschap als blijkt dat een goede vriendin haar lichaam wil laten aanpassen om man te worden	7	20	72
ik verbreek de vriendschap als blijkt dat een goede vriend zijn lichaam wil laten aanpassen om vrouw te worden	7	19	74
opvattingen over genderambivalentie			
er is iets mis met mensen die zich geen man of vrouw voelen	29	33	38
ik ga liever niet om met mensen van wie niet duidelijk is of ze man of vrouw zijn	18	31	51
als ik iemand ontmoet, dan vind ik het belangrijk om te weten of iemand man of vrouw is	53	20	27
opvattingen over transitie			
als iemand goed heeft nagedacht over het veranderen van zijn of haar geslacht, dan is een operatie een goed idee	62	25	13
operaties om van geslacht te veranderen moeten mensen zelf maar betalen	37	38	25
score samenvattende maat	negatief 11	neutraal 45	positief 43

- a Deelnemers geven antwoord op een 5-puntsschaal (1 = helemaal mee eens; 2 = mee eens; 3 = niet eens / niet oneens; 4 = niet mee eens; 5 = helemaal mee oneens; de antwoordcategorie 'nooit over nagedacht' is bij deze vraag niet opgenomen in de vragenlijst). De samenvattende maat is gebaseerd op de zeven items. Deelnemers met meer dan drie ontbrekende antwoorden zijn niet meegenomen in de analyses. Van de andere ontbrekende waarden zijn de gemiddelden geïmputeerd. De vragen zijn gecodeerd dat een hogere score op een positievere houding duidt (min = 1, max = 5). Vervolgens is de totale gemiddelde schaalscore onderverdeeld in de groepen 'zeer negatief' (1.00-1.49), 'negatief' (1.50-2.49), 'neutraal' (2.50-3.49), 'positief' (3.50-4.49) en 'zeer positief' (4.50-5.00).

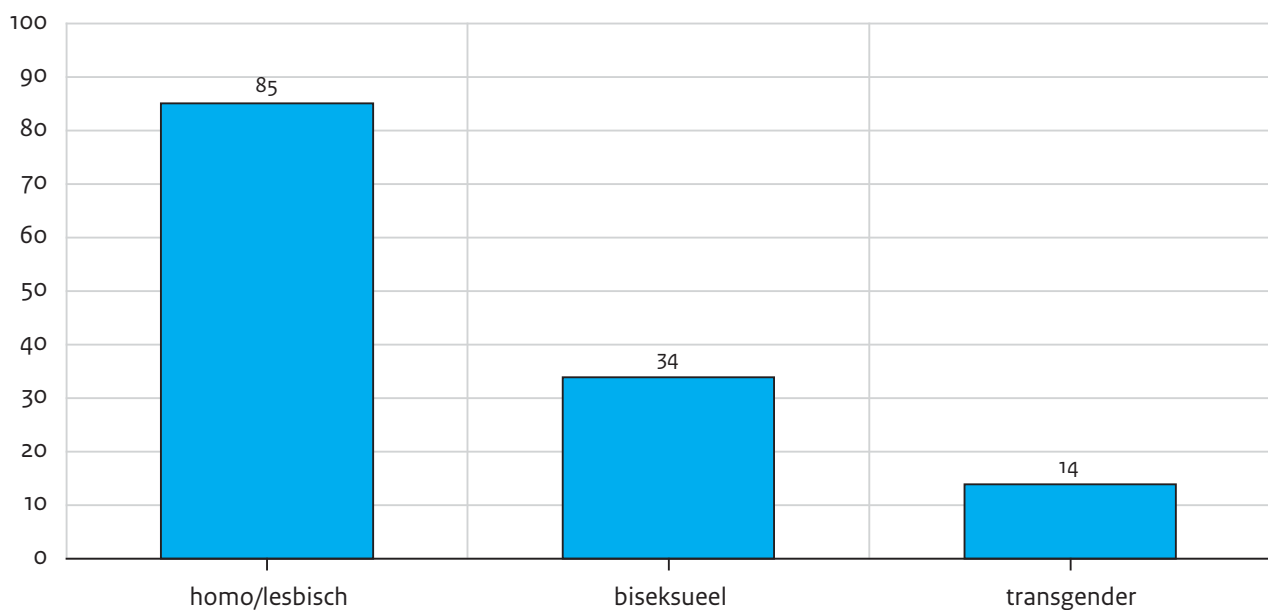
Bron: SCP (SLI'12)

3.4 Wie kent men?

Een manier om de zichtbaarheid van LHBT's in de Nederlandse maatschappij in kaart te brengen, is aan deelnemers te vragen of ze LHBT's kennen (als kennissen, vrienden, buren, collega's enz.). Desgevraagd geven zes op de zeven inwoners aan een lesbische vrouw of homoseksuele man te kennen, een derde kent iemand die biseksueel is en een op de zeven mensen kent iemand die transgender is (figuur 3.2). Dat relatief weinig mensen biseksuele mensen kennen, komt wellicht doordat biseksuelen meer dan homoseksuelen niemand op de hoogte stellen van hun oriëntatie (zie bv. Kuyper 2013; Kuyper 2015). Dat minder mensen transgenders kennen kan door ditzelfde mechanisme worden verklaard, maar evenzeer door de lagere prevalentie van transgenders onder de bevolking (voor een prevalentieschatting van transgenders zie Kuyper en Wijzen 2014, voor een prevalentieschatting van homo- en biseksualiteit zie Keuzenkamp en Van Lisdonk 2012).

Figuur 3.2

Bekendheid met LHBT-personen in de eigen omgeving, panelleden 16 jaar en ouder, 2014 (in gewogen procenten; n = 1004)^a

Bron: SCP (HOMO'14)

4 Verschillende houdingen in verschillende groepen

Iedereen in Nederland heeft het recht om in vrijheid te kunnen zijn wie hij of zij wil zijn. Helaas geldt dat nog steeds niet overal. (TK 2014/2015)

In de Kamerbrief over LHBT-emanipatie van eind 2014 benadrukte minister Bussemaker van ocv dat het weliswaar goed gaat met de sociale acceptatie van LHBT's in Nederland, maar dat er in de Nederlandse samenleving ook groepen zijn waar deze onderwerpen moeilijk liggen. Voorbeelden van relatief negatieve groepen zijn inwoners met een migrantenachtergrond, bepaalde religieuze groepen en jongeren. Aan deze groepen besteedt het beleid de komende jaren dan ook extra aandacht (TK 2014/2015). Hieronder komt eerst de houding ten opzichte van homo- en biseksualiteit en transgenders van verschillende groepen in de samenleving aan bod. Daarna gaan we in op de houding van scholieren.

4.1 Verschillen tussen groepen

Tabel 4.1 bevat twee soorten informatie. Allereerst is gekeken of een bepaald groepskenmerk (zoals sekse of leeftijd) uitmaakt voor de houding ten opzichte van homoseksualiteit wanneer er ook gecorrigeerd wordt voor andere kenmerken. Vervolgens zijn de scores op de samenvattende maat (zie tabel 3.1) uitgesplitst naar verschillende groepen. In totaal verklaren de groepskenmerken 29% van de verschillen in houding ten opzichte van homoseksualiteit in Nederland. Bijna alle kenmerken, behalve stedelijkheid, leveren hieraan een unieke bijdrage. Dat betekent dat alle kenmerken er toe doen. Grofweg kunnen we stellen dat vrouwen, 70-minners, hogeropgeleiden, niet-religieuzen en PvdA/vvd/GL/SP/D66-stemmers relatief positief zijn. Groepen waarbinnen het percentage met een negatieve houding minstens twee keer zo hoog ligt als onder de algemene bevolking (16% of meer) zijn 70-plussers, beslist religieuze mensen en mensen die op de Christen-Unie stemmen of op overige kleine partijen.

De bevindingen zijn niet uitgesplitst naar etniciteit. Het SLI-onderzoek bevat namelijk niet genoeg deelnemers met een migrantenachtergrond om uitsplitsingen naar verschillende groepen te maken. Daarnaast zijn de deelnemers met een migrantenachtergrond relatief hoogopgeleid en is er een vertekening omdat de SLI-enquête niet in de eigen taal kan worden ingevuld. Een uitgebreide analyse van de verschillen in houding ten opzichte van homoseksualiteit is te vinden in het SCP-rapport *De acceptatie van homoseksualiteit door etnische en religieuze groepen in Nederland* (Huijnk 2014). Daaruit komt naar voren dat Turkse en Marokkaanse inwoners veel problemen hebben met homoseksualiteit. Onder Surinaamse en Antilliaanse inwoners is dat minder het geval. Over het algemeen staat de tweede generatie positiever ten aanzien van homoseksualiteit dan de eerste, maar dat geldt niet voor alle herkomstgroepen en alle onderwerpen.

Tabel 4.1

Opvattingen over homo- en biseksualiteit naar sociaaldemografie, bevolking 18 jaar en ouder, 2012
(in gewogen procenten)^a

	p ^a	(n) ^a	negatief	neutraal	positief
geslacht	***				
man		1026	9	30	60
vrouw		1041	7	22	71
leeftijd	*				
18-29 jaar		389	5	22	73
30-39 jaar		319	7	20	73
40-49 jaar		392	9	21	70
50-59 jaar		371	8	29	64
60-69 jaar		319	7	31	62
≥ 70 jaar		277	16	37	47
opleiding	***				
basisonderwijs		132	13	40	47
vmbo/mbo1		306	12	35	54
havo/vwo/mbo 2-4		969	9	26	65
hbo/wo bachelor		429	4	20	76
hbo/wo master/doctor		220	5	15	80
religiositeit ^b	***				
beslist religieus		406	28	32	40
enigszins religieus		548	6	29	65
nauwelijks religieus		496	2	24	74
beslist niet religieus		606	3	20	77
stedelijkheid	ns				
zeer sterk stedelijk		415	9	18	73
sterk stedelijk		578	9	23	68
matig stedelijk		405	5	29	66
weinig stedelijk		455	11	33	56
niet stedelijk		214	7	28	65

Tabel 4.1
(Vervolg)

	p ^a	(n) ^a	negatief	neutraal	positief
politieke partij ^c	***				
CDA		166	11	42	47
PvdA		384	5	22	72
VVD		383	3	27	70
GroenLinks		47	0	10	90
SP		158	6	17	77
D66		187	1	12	87
ChristenUnie		57	47	37	16
PVV		88	10	32	58
overige partijen		127	24	26	49
weet ik niet		215	8	33	59
verklaarde variantie	29				

- a De kolom 'p' geeft aan of het kenmerk iets toevoegt aan het model dat verschillen in de houding verklaard als rekening wordt gehouden met de andere kenmerken (* = $p < 0,05$; *** = $p < 0,001$; ns = variabele levert geen significante unieke bijdrage). De kolom '(n)' geeft de groepsgrootte weer.
- b Deelnemers is gevraagd in welke mate zij zichzelf een religieus mens vinden (1 = beslist wel; 4 = beslist niet).
- c Deelnemers is gevraagd op welke politieke partij zij zouden stemmen als er nu verkiezingen waren. Alleen de partijen waar minstens 40 deelnemers (ongewogen aantallen) op zouden stemmen staan in de tabel weergegeven.

Bron: SCP (SLI'12)

Tabel 4.2 bevat dezelfde soort van gegevens als tabel 4.1, maar dan voor de houding ten opzichte van transgenders. In totaal verklaren de groepskenmerken 19% van de verschillen. Dat is minder dan bij de houding ten opzichte van homoseksualiteit. Blijkbaar spelen bij transgenders meer of andere factoren een (sterkere) rol. Geslacht, opleiding, religiositeit en politieke voorkeur leveren een unieke bijdrage. Dezelfde groepen die relatief positief waren over homo- en biseksualiteit, zijn dat ook over transgenders: vrouwen, hogeropgeleiden, niet-religieuzen en PvdA/vvd/GL/SP/D66-stemmers. Voor de houding ten opzichte van transgenders maken iemands leeftijd of hoe stedelijk iemand woont niet uit. Groepen waarbinnen het percentage met een negatieve houding minstens twee keer zo hoog ligt als onder de algemene bevolking (22% of meer) zijn mensen die beslist religieus zijn en stemmers van de ChristenUnie en overige kleine partijen. Leggen we de grens op hetzelfde niveau als bij homo- en biseksualiteit (16%), dan komen hier 70-plussers, mensen van de laagste twee opleidingsniveaus en CDA/PVV stemmers bij. ¹

Tabel 4.2

Opvattingen over transgenders naar sociaaldemografie, bevolking 18 jaar en ouder, 2012 (in gewogen procenten)

	p ^a	(n) ^a	negatief	neutraal	positief
geslacht	***				
man		1026	15	53	33
vrouw		1041	8	38	54
leeftijd	ns				
18-29 jaar		389	12	41	48
30-39 jaar		319	10	46	44
40-49 jaar		392	8	44	49
50-59 jaar		371	10	45	45
60-69 jaar		319	11	44	45
≥ 70 jaar		277	20	55	25
opleiding	***				
basisonderwijs		132	21	55	24
vmbo/mbo1		306	17	56	27
havo/vwo/mbo 2-4		969	11	45	44
hbo/wo bachelor		429	7	37	55
hbo/wo master/doctor		220	5	41	55
religiositeit ^b	***				
beslist religieus		406	26	50	25
enigszins religieus		548	9	44	47
nauwelijks religieus		496	6	47	47
beslist niet religieus		606	8	42	50
stedelijkheid	ns				
zeer sterk stedelijk		415	12	40	47
sterk stedelijk		578	10	45	45
matig stedelijk		405	12	47	42
weinig stedelijk		455	11	51	38
niet stedelijk		214	12	43	45

Tabel 4.2 (vervolg)

	p ^a	(n) ^a	negatief	neutraal	positief
politieke partij ^c	***				
CDA		166	16	51	32
PvdA		384	9	42	50
VVD		383	10	51	39
GroenLinks		47	0	20	80
SP		158	6	38	56
D66		187	5	37	58
ChristenUnie		57	33	54	12
PVV		88	17	43	41
overige partijen		127	22	49	29
weet ik niet		215	10	48	41
verklaarde variantie		19			

- a De kolom 'p' geeft aan of de variabele als geheel een significante unieke bijdrage levert aan het model dat de houding voorspelt en zo ja, op welk niveau (* p < 0,05; *** p < 0,001; ns = variabele levert geen significante unieke bijdrage). De kolom '(n)' geeft de groepsgrootte weer.
- b Deelnemers is gevraagd in welke mate zij zichzelf een religieus mens vinden (1 = beslist wel; 4 = beslist niet).
- c Deelnemers is gevraagd op welke politieke partij zij zouden stemmen als er nu verkiezingen waren. Alleen de partijen waar minstens 40 deelnemers (ongewogen aantallen) op zouden stemmen staan in de tabel weergegeven.

Bron: SCP (SLI'12)

4.2 Wat vinden scholieren?

Ook jongeren worden gevolgd bij het ministerie van ocv als het gaat om een relatief negatieve houding ten opzichte van LHBT's. Veel beleid, interventies en lesprogramma's zijn gericht op het vergroten van de sociale acceptatie onder scholieren. Het SCP-onderzoek *Jongeren en seksuele oriëntatie* geeft de stand van zaken weer over de houding van scholieren ten opzichte van homo- en biseksualiteit in 2013 (Kuyper 2015). Grofweg driekwart van de scholieren geeft aan vrienden te kunnen zijn met LHB-jongeren. Tegelijk keurt een groot deel van de scholieren zoenende jongeren van dezelfde sekse af. Het aantal bo-leerlingen dat twee zoenende jongens afkeurt, ligt vier keer zo hoog als het percentage dat een zoenend heterostel afkeurt. Als het om twee zoenende meisjes gaat, ligt het percentage nog altijd drie keer zo hoog. Onder vo-leerlingen liggen de percentages die twee jongens, twee meisjes en een jongen en een meisjes afkeuren op respectievelijk 34%, 19% en 4%. Voor de volledigheid van het huidige rapport staan in tabel 4.3 de percentages uit dit eerdere SCP-onderzoek.

Tabel 4.3

Opvattingen over homo- en biseksualiteit, scholieren van 11-16 jaar, 2013 (in gewogen procenten)^a

	(helemaal) eens	niet eens / niet oneens	(helemaal) oneens	nooit over nagedacht
bo-leerlingen (n = 1422)				
homoseksuele jongens en lesbische meisjes mogen tot mijn vriend(in)en behoren	67	10	10	13
ik vind het vies als een jongen en een meisje met elkaar zoenen	9	19	67	5
ik vind het vies als twee jongens met elkaar zoenen	36	22	33	10
ik vind het vies als twee meisjes met elkaar zoenen	33	22	34	10
vo-leerlingen (n = 4933)				
homoseksuele jongens en lesbische meisjes mogen tot mijn vriend(in)en behoren	76	10	6	8
ik vind het vies als een jongen en een meisje met elkaar zoenen	4	12	80	4
ik vind het vies als twee jongens met elkaar zoenen	34	22	36	8
ik vind het vies als twee meisjes met elkaar zoenen	19	24	49	7

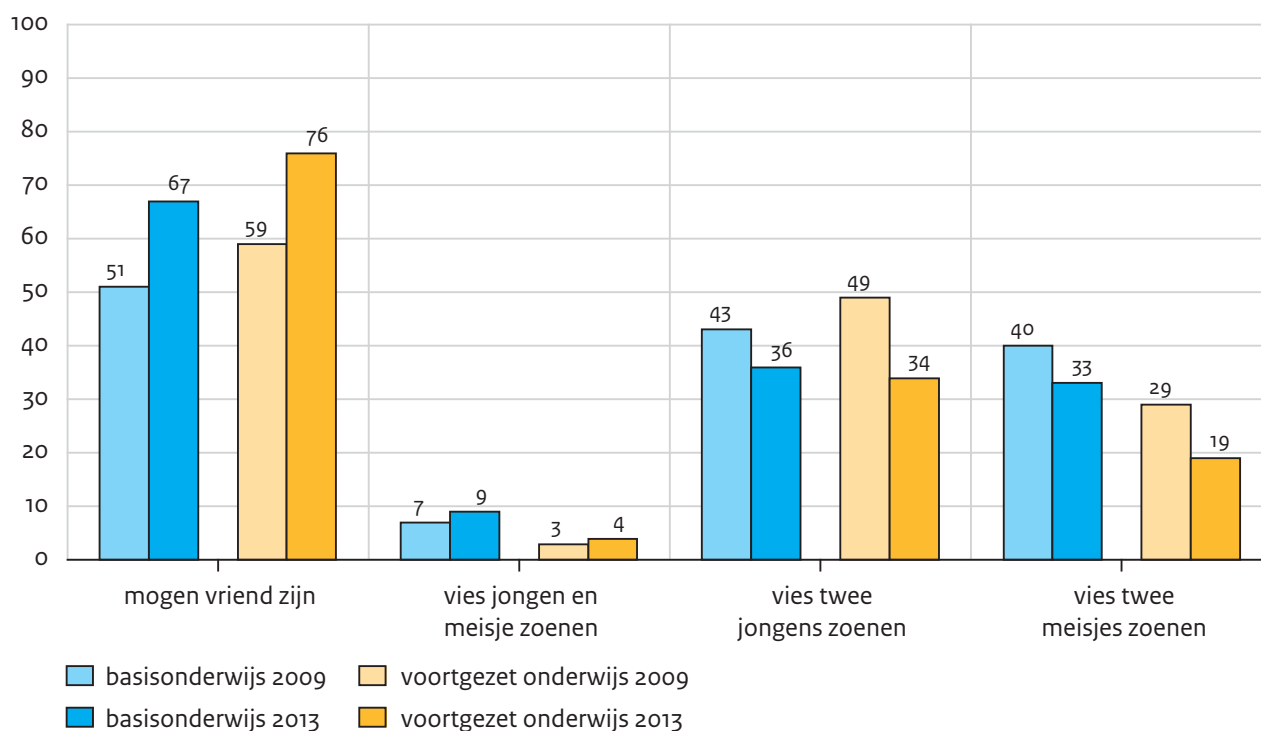
a Antwoorden zijn gegeven op een 6-puntsschaal (1 = helemaal mee eens; 2 = mee eens; 3 = niet eens / niet oneens; 4 = niet mee eens; 5 = helemaal mee oneens; 6 = nog nooit over nagedacht).

Bron: SCP/uu/Trimbos (HBSC'13)

Het onderzoek onder scholieren is ook in 2009 uitgevoerd waarbij dezelfde vragen over homo- en biseksualiteit aan scholieren zijn gesteld. Omdat er slechts sprake is van twee meetmomenten, kan niet gesproken worden over ontwikkelingen in de houding van scholieren; daarvoor zijn meer meetmomenten nodig. Het SCP-rapport *Jongeren en seksuele oriëntatie* laat zien dat de opvattingen van scholieren in 2009 negatiever waren dan in 2013. Voor de volledigheid nemen we hier ook de figuur met die vergelijking uit de eerdere publicatie over.

Figuur 4.1

Verschillen in houding ten opzichte van homo- en biseksualiteit, (helemaal) mee eens, scholieren van 11-16 jaar, 2009-2013 (in gewogen procenten; n 2009 = 6801, n 2013 = 6345)^a

a Zie voor de specifieke vraagstelling en antwoordmogelijkheden tabel 4.3.

Bron: SCP/uu/Trimbos (HBSC'09 en '13)

Tot slot besteedde het rapport over jongeren aandacht aan factoren die gerelateerd zijn aan de houding van scholieren. Uit de analyses bleek dat meisjes, autochtone en niet-religieuze jongeren positiever ten opzichte van homo- en biseksualiteit staan. Niet alle migrantengroepen hadden dezelfde houding. Surinaamse scholieren hadden dezelfde houding als autochtone scholieren. Antilliaanse, Marokkaanse, Turkse scholieren en scholieren uit overige migrantengroepen hadden een negatievere houding. Er was verder geen verband tussen opvattingen over homo- en biseksualiteit en leeftijd of stedelijkheid. In het eerdere onderzoek is alleen multivariaat naar de relatie tussen de gemiddelde houding en sociaaldemografische factoren gekeken. In tabel 4.4 splitsen we voor de volledigheid de opvattingen van scholieren uit naar de diverse groepen.

Tabel 4.4

Opvattingen over homo- en biseksualiteit naar sociaaldemografische kenmerken, scholieren van 11-16 jaar, (helemaal) mee eens, 2013 (in gewogen procenten)^a

	LH mogen vrienden zijn	vies als jongen en meisje zoenen	vies als twee jongens zoenen	vies als twee meisjes zoenen
seks				
jongen	64	5	48	25
meisje	84	5	20	21
leeftijd				
11 jaar	69	9	34	32
12 jaar	73	7	34	30
13 jaar	76	5	32	21
14 jaar	76	3	35	19
15 jaar	78	3	34	15
16 jaar	71	2	42	16
schoolniveau				
vmbo-b/t	67	5	42	25
vmbo-t/havo	74	4	38	20
havo/vwo	79	4	32	20
vwo	85	3	25	12
etniciteit				
autochtoon	77	5	31	20
Surinaams	67	4	46	24
Antilliaans	64	6	49	38
Marokkaans	48	12	62	49
Turks	38	11	62	53
overig	69	7	39	27
religie				
geen	79	4	30	18
christelijk	73	6	38	28
islam	42	12	62	50
overig	62	6	41	26

Tabel 4.4 (vervolg)

	LH mogen vrienden zijn	vies als jongen en meisje zoenen	vies als twee jongens zoenen	vies als twee meisjes zoenen
stedelijkheid				
grote stad	70	5	34	21
middelgrote stad	74	5	35	25
kleine stad	77	5	35	23
dorp	73	5	34	22
gehucht	74	5	34	23
totaal	74	5	35	23

- a Antwoorden zijn gegeven op een 6-puntsschaal (1 = helemaal mee eens; 2 = mee eens; 3 = niet eens / niet oneens; 4 = niet mee eens; 5 = helemaal mee oneens; 6 = nog nooit over nagedacht). Zie voor de exacte vraagstelling tabel 4.3.

Bron: SCP/uu/Trimbos (HBSC'13)

Noot

- 1 Leeftijd levert als totale groep geen unieke bijdrage aan de voorspelling van de houding, maar dat neemt niet weg dat er specifieke leeftijdsklassen zijn die relatief negatief over transgenders denken.

5 Samenvatting en conclusie

Nederland hoort sinds jaar en dag bij de top van landen met de meest positieve houding ten opzichte van homoseksualiteit. Dat Nederland niet meer bovenaan de lijst staat, heeft vooral te maken met de toegenomen tolerantie in landen als Spanje, Zweden, IJsland en Denemarken. Zeker Spanje is in dit opzicht interessant. Zowel de wettelijke ontwikkelingen (zoals de openstelling van het huwelijk of de mogelijkheden voor adoptie) als de ontwikkelingen in de houding van de bevolking zijn daar razendsnel gegaan (Kuyper et al. 2013). Sinds de jaren zestig denkt Nederland steeds positiever over homoseksualiteit (Keuzenkamp et al. 2006). Ook in meer recente periodes neemt de positieve houding nog altijd toe. Het aandeel dat negatief is, is gedaald van 15% in 2006 naar 8% in 2012. Ook scholieren denken anno 2013 positiever over dit onderwerp dan in 2009. Omdat er voor scholieren slechts twee meetmomenten zijn, kunnen we aan deze verschillen echter geen stellige uitspraken over trends verbinden.

Er zijn ten aanzien van opvattingen over homo- en biseksualiteit grote verschillen tussen bevolkingsgroepen in de Nederlandse samenleving. Vrouwen, 70-minners, hoger-opgeleiden, niet-religieuzen en PvdA/vvd/GL/SP/D66-stemmers zijn relatief positief. Groepen waarin het percentage met een negatieve houding minstens twee keer zo hoog ligt als onder de algemene bevolking zijn 70-plussers, beslist religieuze mensen en mensen die op de ChristenUnie of overige kleine partijen stemmen. Uit eerder SCP-onderzoek kwam al naar voren dat inwoners met een migrantenachtergrond relatief negatief zijn (Huijnk 2014). Voor het eerst hebben we ook het percentage dat negatief staat ten opzichte van transgender personen kunnen vaststellen. Dat percentage ligt op 11%. Ook hierover verschillen de diverse bevolkingsgroepen binnen de Nederlandse samenleving van mening. Mensen die beslist religieus zijn, stemmers op de ChristenUnie/CDA/PVV/overige kleine partijen, 70-plussers en lageropgeleiden zijn relatief negatief.

Over bepaalde LHBT-onderwerpen is men positiever dan over andere. In het algemeen worden LHBT's positief geëvalueerd, gelijke rechten worden ondersteund en vriendschappen met LHBT's of homoseksuele docenten zijn geen probleem. De grootste problemen doen zich voor als het gaat om intimiteit tussen mensen van gelijk geslacht. Dit kwam ook in eerdere SCP-onderzoeken naar voren. Twee zoenende mannen in de openbare ruimte wordt door 35% van de Nederlandse bevolking als aanstootgevend beschouwd en 28% heeft er meer moeite mee als zij hand-in-hand lopen, dan wanneer dit een man en een vrouw zijn. Ook leerlingen vinden het vies als twee jongens of twee meisjes elkaar zoenen. Het lijkt er dus op dat voor het overgrote deel van de Nederlandse bevolking LHBT-personen en gelijke wetten voor LHBT en heteroseksuele burgers geen probleem zijn, maar dat (zichtbaar) intiem gedrag van LHBT's bij een niet te verwaarlozen deel op weerstand stuit. Voor transgenders liggen de knelpunten met name bij het gebrek aan steun voor een financiële vergoeding van geslachtsaanpassende operaties en het feit dat een aanzienlijk deel van de bevolking niet veel van genderambivalentie moet hebben.

5.1 Tot slot

Verschillende scp-onderzoeken hebben laten zien dat de houding ten opzichte van LHBT's in Nederland positief is en steeds positiever wordt (Keuzenkamp 2011; Keuzenkamp en Kuyper 2013; Kuyper et al. 2013; Kuyper 2015). Dit neemt niet weg dat in de maatschappij, de media, het politieke debat en onderzoek nog steeds geluiden klinken waaruit blijkt dat LHBT-personen in Nederland regelmatig met negatieve bejegening te maken krijgen. Zo gaf in recent onderzoek 40% van de LHB-jongvolwassenen aan in het afgelopen jaar een negatieve reactie op zijn of haar LHB-gevoelens te hebben gehad. Soms wordt dat als een discrepantie gepresenteerd: gaat het nu wel of niet goed met LHBT-emanipatie in Nederland? Van een discrepantie is ons inziens echter geen sprake. Want al is de algemene houding ten opzichte van LHB's relatief positief (8% is negatief), als het om zichtbare intimiteit tussen twee mensen van dezelfde sekse gaat, zijn Nederlanders minder positief (28% heeft meer moeite met twee hand-in-hand lopende mannen, 35% vindt twee zoenende mannen in het openbaar aanstootgevend). Het is goed mogelijk dat het in die situaties is dat LHB's negatieve reacties krijgen. En al is de houding over het algemeen positief, in sommige bevolkingsgroepen is de houding duidelijk negatiever (zoals jongeren, mannen of lageropgeleiden). LHB's lopen waarschijnlijk meer kans om uitgescholden te worden door puberjongens op het vmbo-b/t dan door vrouwelijke hoogleraren van middelbare leeftijd.

Literatuur

- Huijnk, W. (2014). *De acceptatie van homoseksualiteit door etnische en religieuze groepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. (2007). *Monitoring van sociale acceptatie van homoseksualiteit*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. (2011). *Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland 2011. Internationale vergelijking, ontwikkelingen en actuele situatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S., N. Kooiman en J. van Lisdonk (2012). *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. en L. Kuiper (2013). *Acceptatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders in Nederland 2013*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. en J. van Lisdonk (2012). Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland: Onderzoek onder de doelgroep. In: S. Keuzenkamp, N. Kooiman en J. van Lisdonk (red.), *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland* (p. 9-16). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuiper, L. (2012). Transgenders in Nederland: Prevalentie en attitude. In: *Tijdschrift voor Seksuologie*, jg. 36, nr. 2, p. 129-135.
- Kuiper, L. (2013). *Seksuele oriëntatie en werk. Ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele werknemers*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuiper, L. (2015). Jongeren en seksuele oriëntatie. *Ervaringen van en opvattingen over lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele jongeren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuiper, L., J. Iedema. en S. Keuzenkamp (2013). *Towards tolerance. Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality in Europe*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuiper, L. en C. Wijsen (2014). Gender identities and gender dysphoria in the Netherlands. In: *Archives of Sexual Behavior*, jg. 43, nr. 2, p. 377-85.
- TK 2014/2015. *Beleidsconclusies midterm review en beleidsdoorlichting Emancipatie*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2014/2015, 30 420, nr. 277.
- Zijne Majesteit Koning Willem-Alexander (2014). *Kersttoespraak van Zijne Majesteit de Koning, 25 december 2014*. Te raadplegen via <http://www.koninklijkhuis.nl/nieuws/toespraken/2014/december/kersttoespraak-van-zijne-majesteit-de-koning-25-december-2014/>

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt twee keer per jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het scp: www.scp.nl.

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn in gedrukte vorm verkrijgbaar bij de (internet)boekhandel en zijn als pdf gratis te downloaden via www.scp.nl. Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

Sociaal en Cultureel Rapporten

Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008. ISBN 978 90 377 0368-9

Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010. Andries van den Broek, Ria Bronneman-Helmers en Vic Veldheer (red.). ISBN 978 90 377 0505 8

Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid? Sociaal en Cultureel Rapport 2012. Vic Veldheer, Jedid-Jah Jonker, Lonneke van Noije, Cok Vrooman (red.). ISBN 978 90 377 0623 9

Verschil in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2014. Cok Vrooman, Mérove Gijsberts, Jeroen Boelhouwer (red.). ISBN 978 90 377 0724 3

SCP-publicaties 2014

- 2014-1 *Kansen voor vakmanschap in het mbo. Een verkenning (2014).* Monique Turkenburg m.m.v. Lenie van den Bulk (CED-groep) en Ria Vogels (SCP). ISBN 978 90 377 0637 6
- 2014-2 *Jaarrapport integratie 2013. Participatie van migranten op de arbeidsmarkt (2014).* Willem Huijnk, Mérove Gijsberts, Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0697 0
- 2014-3 *Ervaren discriminatie in Nederland (2013).* Iris Andriessen, Henk Fernee en Karin Wittebrood. ISBN 978 90 377 0672 7 (elektronische publicatie)
- 2014-4 *Samenvatting en conclusies van Sterke steden, gemengde wijken (2014).* Jeanet Kullberg, Matthieu Permentier, m.m.v. Emily Miltenburg. ISBN 978 90 377 0696 3 (elektronische publicatie)
- 2014-5 *Perceived discrimination in the Netherlands (2014).* Iris Andriessen, Henk Fernee en Karin Wittebrood. ISBN 978 90 377 0699 4 (elektronische publicatie)
- 2014-6 *De Wmo-uitgaven van gemeenten in 2010 (2014).* Barbara Wapstra, Lieke Salomé en Nelleke Koppelman. ISBN 978 90 377 0698 7 (elektronische publicatie)
- 2014-7 *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie (2014).* Pepijn van Houwelingen, Anita Boele, Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0635 2

- 2014-8 *Uitstappers en doorzetters. De persoonlijke en sociale context van sportdeelname en tijdsbesteding aan sport* (2014). Annet Tiessen-Raaphorst (red.), Remko van den Dool en Ria Vogels. ISBN 978 90 377 0700 7
- 2014-9 *Who cares in Europe. A comparison of long-term care for the over-50s in sixteen European countries* (2014). Debbie Verbeek-Oudijk, Isolde Woittiez, Evelien Eggink en Lisa Putman. ISBN 978 90 3770 681 9 (elektronische publicatie)
- 2014-10 *Geloven binnen en buiten verband. Godsdienstige ontwikkelingen in Nederland* (2014). Joep de Hart. ISBN 978 90 377 0636 9
- 2014-11 *Replicatie van het meetinstrument voor sociale uitsluiting* (2014). Stella Hoff. ISBN 978 90 377 0674 1 (elektronische publicatie)
- 2014-12 *Vraag naar arbeid 2013* (2014). Patricia van Echtelt, Jan Dirk Vlasblom, Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0707 6
- 2014-13 *De Wmo in beweging; Evaluatie Wet maatschappelijke ondersteuning 2010-2012* (2014). Mariska Kromhout, Peteke Feijten, Frieke Vonk, Mirjam de Klerk, Anna Maria Marangos, Wouter Mensink, Maaïke den Draak, Alice de Boer, m.m.v. Jurjen Iedema. ISBN 978 90 377 0706 9
- 2014-14 *Anders in de klas. Evaluatie van de pilot Sociale veiligheid LHBT-jongeren op school* (2014). Freek Bucx en Femke van der Sman. ISBN 978 90 377 0703 8
- 2014-15 *Leven met intersekse/DSD. Een verkennend onderzoek naar de leefsituatie van personen met intersekse/DSD* (2014). Jantine van Lisdonk. ISBN 978 90 377 0705 2 (elektronische publicatie)
- 2014-16 *Leergeld. Veranderingen in de financiële positie van het voortgezet onderwijs en verschillen tussen besturen* (2014). Lex Herweijer, Evelien Eggink, Evert Pommer, Jedid-Jah Jonker, m.m.v. Ingrid Ooms en Saskia Jansen. ISBN 978 90 377 0708 3
- 2014-17 *Verdelen op niveaus. Een multiniveaumodel voor de verdeling van het inkomensdeel van de Participatiewet over gemeenten* (2014). Arjan Soede en Maroesjka Versantvoort. ISBN 978 90 377 0711 3 (elektronische publicatie)
- 2014-18 *De Wmo in beweging. Beknopte samenvatting. Evaluatie Wet maatschappelijke ondersteuning 2010-2012* (2014). Mariska Kromhout, Peteke Feijten, Frieke Vonk, Mirjam de Klerk, Anna Maria Marangos, Wouter Mensink, Maaïke den Draak, Alice de Boer, m.m.v. Jurjen Iedema. ISBN 978 90 377 0712 0
- 2014-19 *Anders in de klas. Journalistieke samenvatting. Evaluatie van de pilot Sociale veiligheid LHBT-jongeren op school* (2014). Karolien Bais, Freek Bucx, Femke van der Sman, m.m.v. Charlotte Jalvingh. ISBN 978 90 377 0713 7 (elektronische publicatie)
- 2014-20 *Rijk geschakeerd. Op weg naar de participatiesamenleving* (2014). Kim Putters. ISBN 978 90 377 0715 1
- 2014-21 *Ouderenmishandeling. Advies over onderzoek naar aard en omvang van misbruik en geweld tegen ouderen in afhankelijkheidsrelaties* (2014). Inger Plaisier en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0716 8 (elektronische publicatie)
- 2014-22 *Huwelijksmigratie in Nederland. Achtergronden en leefsituatie van huwelijksmigranten* (2014). Leen Sterckx, Jaco Dagevos, Willem Huijnk, Jantine van Lisdonk. ISBN 978 90 377 0702 1

- 2014-23 *Living with intersexe/DSD. An exploratory study of the social situation of persons with intersex/DSD* (2014). Jantine van Lisdonk. ISBN 978 90 377 0717 5.
- 2014-24 *Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland. Een verkenning van hun leefsituatie* (2014). Ria Vogels, Mérove Gijsberts en Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0719 9 (elektronische publicatie)
- 2014-25 *Krimp in de kinderopvang. Ouders over kinderopvang en werk* (2014). Wil Portegijs, Mariëlle Cloïn en Ans Merens. ISBN 978 90 377 0718 2.
- 2014-26 *Op zoek naar bewijs II. Evaluatieontwerpen onderwijs- en cultuurmaatregelen* (2014). Monique Turkenburg, Lex Herweijer, Andries van den Broek, Iris Andriessen. ISBN 978 90 377 0720 5 (elektronische publicatie)
- 2014-27 *Hulp geboden. Een verkenning van de mogelijkheden en grenzen van (meer) informele hulp* (2014). Mirjam de Klerk, Alice de Boer, Sjoerd Kooiker, Inger Plaisier, Peggy Schyns. ISBN 978 90 377 0721 2
- 2014-28 *Dichtbij huis. Lokale binding en inzet van dorpsbewoners* (2015). Lotte Vermeij, m.m.v. Anja Steenbekkers. ISBN 978 90 377 0722 9
- 2014-29 *Burn-out : verbanden tussen emotionele uitputting, arbeidsmarktpositie en Het Nieuwe Werken* (2014). Patricia van Echtelt (red.). ISBN 978 90 377 0723 6 (elektronische publicatie)
- 2014-30 *Bevrijd of beklemd? Werk, inhuur, inkomen en welbevinden van zzp'ers.* (2014). Edith Josten, Jan Dirk Vlasblom, Cok Vrooman. ISBN 978 90 377 0710 6 (elektronische publicatie)
- 2014-31 *Natuur en Cultuur. Een vergelijkende verkenning van betrokkenheid en beleid* (2014). Anja Steenbekkers en Andries van den Broek. ISBN 978 90 377 0726 7 (elektronische publicatie)
- 2014-32 *De acceptatie van homoseksualiteit door etnische en religieuze groepen in Nederland* (2014). Willem Huijnk. ISBN 978 90 377 0704 5
- 2014-33 *Verskil in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2014* (2014). Cok Vrooman, Mérove Gijsberts, Jeroen Boelhouwer (red.). ISBN 978 90 377 0724 3
- 2014-34 *Verenigd in verandering. Grote maatschappelijke organisaties en ontwikkelingen in de Nederlandse civil society* (2014). Hanneke Posthumus, Josje den Ridder en Joep de Hart. ISBN 978 90 377 0725 0
- 2014-35 *Jongeren en seksuele oriëntatie. Ervaringen van en opvattingen over lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele jongeren* (2015). Lisette Kuyper. ISBN 978 90 377 0727 4
- 2014-36 *Zorg beter begrepen. Verklaringen voor de groeiende vraag naar zorg voor mensen met een verstandelijke beperking* (2014). Isolde Woittiez, Lisa Putman, Evelien Eggink en Michiel Ras. ISBN 978 90 377 0729 8
- 2014-37 *Emancipatiemonitor 2014* (2014). Ans Merens (scp), Marion van den Brakel (cbs) (red.). ISBN 978 90 377 0728 1
- 2014-38 *Aan het werk vanuit een bijstands- of werkloosheidsuitkering* (2014). Karin Wittebrood en Iris Andriessen. ISBN 978 90 377 0733 5 (elektronische publicatie)
- 2014-39 *Armoedesignalement 2014* (2014). ISBN 978 90 377 0730 4

- 2014-40 *Kostenverschillen in de jeugdzorg. Een verklaring van verschillen in kosten tussen gemeenten* (2014). Michiel Ras, Evert Pommer, Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0554 6 (elektronische publicatie)
- 2014-41 *De hoofdzaken van het Sociaal en Cultureel Rapport 2014* (2014). Cok Vrooman, Mérove Gijsberts en Jeroen Boelhouwer. Journalistieke samenvatting door Karolien Bais. ISBN 978 90 377 0692 5
- 2014-43 *Culturele activiteiten in 2012: bezoek, beoefening en steun* (Het culturele draagvlak, deel 13) (2014). Andries van den Broek. ISBN 978 90 377 0736 6 (elektronische publicatie)

SCP-publicaties 2015

- 2015-1 *Rapportage sport 2014* (2015). Annet Tiessen-Raaphorst. ISBN 978 90 377 0731 1
- 2015-2 *Media:Tijd in beeld. Dagelijkse tijdsbesteding aan media en communicatie* (Het culturele draagvlak, deel 14) (2015). Nathalie Sonck, Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0732 8
- 2015-3 *Aanbod van arbeid 2014. Arbeidsdeelname, flexibilisering en duurzame inzetbaarheid.* (2015). Jan Dirk Vlasblom, Patricia van Echtelt, Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0595 9
- 2015-4 *Zicht op zorggebruik. Ontwikkelingen in het gebruik van huishoudelijke hulp, persoonlijke verzorging en verpleging tussen 2004 en 2011* (2015). Inger Plaisier, Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0641 3
- 2015-6 *Maten voor gemeenten. Prestaties en uitgaven van de lokale overheid in de periode 2007-2012* (2015). Evert Pommer, Ingrid Ooms, Saskia Jansen. ISBN 978 90 377 0738 0
- 2015-7 *Concurrentie tussen mantelzorg en betaald werk* (2015). Edith Josten, Alice de Boer. ISBN 978 90 377 0550 8
- 2015-8 *Langer in Nederland. Ontwikkelingen in de leefsituatie van migranten uit Polen en Bulgarije in de eerste jaren na migratie* (2015). Mérove Gijsberts (SCP), Marcel Lubbers (Radboud Universiteit). ISBN 978 90 377 0571 3
- 2015-9 *Gisteren vandaag. Erfgoedbelangstelling en erfgoedbeoefening* (Het culturele draagvlak, deel 15) (2015). Andries van den Broek, Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0665 9
- 2015-10 *Vrouwen, mannen en de hulp aan (schoon)ouders* (2015). Alice de Boer, Mirjam de Klerk, Ans Merens ISBN 978 90 377 0745 8 (elektronische publicatie)
- 2014-11 *Jeugdzorg: verschil tussen budget en contract. Een voorbeeld uit de regio* (2015). Evert Pommer, Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0737 3 (elektronische publicatie)
- 2015-12 *Wel trouwen, niet zoenen. De houding van de Nederlandse bevolking tegenover lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen 2015* (2015). Lisette Kuyper. ISBN 978 90 377 0742 7

Overige publicaties

Burgerperspectieven 2014 | 1 (2014). Paul Dekker en Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0701 4

Burgerperspectieven 2014 | 2 (2014). Lonneke van Noije, Josje den Ridder, Hanneke Posthumus. ISBN 978 90 377 0714 4

Burgerperspectieven 2014 | 3 (2014). Paul Dekker en Josje den Ridder, m.m.v. René Gude. ISBN 978 90 377 0653 6

Burgerperspectieven 2014 | 4 (2014). Josje den Ridder, Maaïke den Draak, Pepijn van Houwelingen en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0735 9

Burgerperspectieven 2015 | 1 (2015). Paul Dekker, Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0740 3

Gescheiden werelden? (2014). Mark Bovens, Paul Dekker en Will Tiemeijer (red.).

ISBN 978 90 377 0734 2. Gezamenlijke uitgave van het SCP en de WRR.